

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΑ 11 ΙΟΥΝΙΟΥ 2018 – ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A.

- Δικό μας, λοιπόν, έργο, είπα εγώ, των ιδρυτών της πολιτείας, είναι να αναγκάσουμε τις άριστες/ εξαιρετικές φύσεις να φτάσουν στο μάθημα που αναγνωρίσαμε/ χαρακτηρίσαμε πριν ότι είναι το σπουδαιότερο/ ανώτερο, δηλαδή να δουν το αγαθό και να ανέβουν εκείνη την ανηφορική οδό και αφού ανέβουν και δουν/ το γνωρίσουν αρκετά να μην τους επιτρέπουμε αυτό που τώρα τους επιτρέπεται.

- Ποιο είναι αυτό, λοιπόν;

- Το να μένουν, είπα εγώ, συνεχώς στον ίδιο τόπο και να μη θέλουν να κατεβαίνουν πάλι κοντά σ' εκείνους τους δεσμώτες, ούτε να μετέχουν στους κόπους και τις τιμές, που έχουν καθιερώσει/ θεσπίσει εκείνοι, είτε είναι ταπεινότερες είτε σπουδαιότερες.

- Αλλά θα τους αδικήσουμε, είπε, και θα τους κάνουμε να ζουν χειρότερα, ενώ είναι δυνατόν σ' αυτούς να ζουν καλύτερα;

B1.

α. Οι ιδρυτές της ιδανικής πολιτείας (**ἡμέτερον... οἰκιστῶν**) που οραματίζονται τη δημιουργία της ιδεώδους πολιτείας πρέπει να στρέψουν τους προικισμένους ανθρώπους στο μέγιστο μάθημα, στη σύλληψη δηλαδή και κατανόηση της ιδέας του Αγαθού, στην κατάκτηση της ύψιστης γνώσης. Το «Ἀγαθόν» αποτελεί «μέγιστον μάθημα» γιατί στο φιλοσοφικό σύστημα του Πλάτωνα το «Ἀγαθόν» είναι η υπέρτατη

οντολογική και γλωσσολογική αρχή, την οποία μπορούν να κατακτήσουν μόνο οι «βέλτιστες φύσεις».

β. Το «Άγαθόν» κατέχει κυρίαρχη θέση σ' όλο το φιλοσοφικό οικοδόμημα του Πλάτωνα, αλλά δε δίνει μια σαφή ερμηνεία γι' αυτό. «Άγαθόν» πάντως είναι:

- Το είναι και ό,τι διατηρεί το είναι.
- Η τάξη, ο κόσμος, η ενότητα, που διαπερνά και συνέχει την πολλαπλότητα. (Δυναμικός παράγοντας συνοχής, ευρυθμίας του σύμπαντος, που το διατρέχει ως πέρασ, μέτρο και αρμονία).
- Ό,τι παρέχει την αλήθεια και την επιστήμη.
- Η πηγή του όντος και της γνώσης, η ύψιστη οντολογική και γνωσιολογική αρχή.
- Το αληθινό φως της ψυχής και του νου.
- Η τελική αρχή, ο σκοπός των πάντων, αφού τα πάντα κατατείνουν σε αυτό και οφείλουν να προσαρμόζονται σε αυτό.

Το «Πλάτωνος άγαθόν» ήταν πάντως στην αρχαιότητα μια παροιμιακή έκφραση για κάτι ασαφές και σκοτεινό/ ερεβώδες.

Επίσης στο αγαθό αναφέρονται και οι λέξεις: άφικέσθαι, μάθημα, μέγιστον, ιδείν, ἴδωσι. Οι λέξεις αυτές δείχνουν ότι το Άγαθόν είναι η μεγαλύτερη αξία και ο άνθρωπος μπορεί να το προσεγγίσει και να το κατακτήσει.

γ. Οι λέξεις άναβῆναι, ανάβασιν, άναβάντες (ετυμολογικό σχήμα) χρησιμοποιούνται μεταφορικά για να υπογραμμισθεί η δυσκολία της προσπάθειας για την έξοδο απ' το σκοτεινό σπήλαιο. Θα είναι επίμονη, αγωνιώδης η προσπάθεια θέασης του ήλιου, που συμβολίζει το αγαθό.

Το ετυμολογικό σχήμα μας παραπέμπει στους αναβαθμούς της γνώσης. Οι αναβαθμοί αυτοί από το σκοτάδι του σπηλαίου προς το φως του ήλιου είναι, κατά τον Πλάτωνα, οι εξής: πρώτα οι δεσμώτες: ατενίζοντας τις σκιές των πραγμάτων, τα απεικασματα των ιδεών, βρίσκονται στον κόσμο της εικασίας (κατώτερο όρατόν). Κατόπιν ο ελευθερωμένος δεσμώτης αντικρίζει τα ίδια τα αισθητά πράγματα, έχει δηλαδή μια πρώτη αβέβαιη προεπιστημονική γνώση, την «πίστιν» (ανώτερο όρατόν). Τα δύο αυτά μέρη ανήκουν στη «Δόξαν». Από τη βαθμίδα αυτή ανέρχεται στον χώρο της επιστημονικής γνώσης, την οποία ο Πλάτων ονομάζει «διάνοιαν». Αυτή σχετίζεται με ενέργειες του λογικού που συνδέονται με ορατές μορφές (π.χ. γεωμετρία,

μαθηματικές έννοιες). Πρόκειται για το κατώτερο νοητόν μέρος. Τέλος, κάποιοι φιλόσοφοι κατορθώνουν «να κοιτάξουν κατάματα τον ίδιο τον ήλιο, τη φωτοπηγή» (Κ. Τσάτσος) και να φτάσουν στη «Νόσιν» και στη θέαση του «Αγαθού». Τότε, κατά τον Πλάτωνα θα έχουν κατακτήσει το μέγιστον μάθημα, γιατί αυτό αποτελεί και το έσχατο τέρμα, δηλαδή τον υψηλότερο αναβαθμό. Το ανώτερο αυτό νοητό μέρος ονομάζεται «Νόσις ή Έπιστήμη». Βέβαια και οι δύο αναβαθμοί που σχετίζονται με το νοητό κόσμο ονομάζονται «Νόσις».

B2.

Ο Σωκράτης απαντώντας στο Γλαύκωνα υπογραμμίζει ότι ο νόμος δεν ενδιαφέρεται για την ευτυχία μιας μόνο κοινωνικής ομάδας, αλλά για την ευημερία και ευδαιμονία όλης της πόλης (συλλογικό ιδεώδες). Οι φιλόσοφοι πρέπει να στρατευθούν στην εξυπηρέτηση του κοινού καλού, γιατί η ευτυχία είναι ένα κοινωνικό αγαθό που πρέπει να γεύονται όλοι. Όταν η πολιτεία ευημερεί, τότε κάθε πολίτης μπορεί να ζει ευτυχισμένα.

Ο Νόμος, λοιπόν, είναι ο ρυθμιστικός παράγοντας των σχέσεων των πολιτών μεταξύ τους καθώς και των σχέσεων κράτους – πολίτη με στόχο την ομαλή συμβίωση των ανθρώπων και την ευταξία της κοινωνίας. Η τήρησή του είναι υποχρεωτική, αφού μόνο έτσι μπορεί να διασφαλιστεί η εφόρμηση των ανθρώπων και να κατοχυρωθούν τα δικαιώματά τους. Σκοπός, λοιπόν, του νόμου είναι το κοινό καλό, η ευτυχία όλης της πόλης.

Ο Σωκράτης ακολούθως εκθέτει τους τρόπους με τους οποίους θα επιτευχθεί αυτός ο υψηλός στόχος. Βασική προϋπόθεση είναι η κοινωνική προσαρμογή και συνοχή. Πρέπει να δημιουργηθεί ένα αρμονικό κοινωνικό σύνολο (συναρμόττων... ανάγκη) με την αगाστή συνεργασία όλων των κοινωνικών δυνάμεων. Μόνο έτσι διασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία της πόλης (**κοινωνικός ρόλος του νόμου**). Τα μέσα επίτευξης αυτού του στόχου είναι η πειθώ αλλά και ο εξαναγκασμός των πολιτών, όταν εγείρονται αντιδράσεις και δεν επιτυγχάνεται η συμμόρφωση προς τις επιθυμητές κατευθύνσεις της κοινωνικής δράσης. Η πειθώ στοχεύει στην εκούσια συμμόρφωση και ταιριάζει σε ελεύθερα και υπεύθυνα άτομα, που έχουν την κατάλληλη αγωγή, προκειμένου να εσωτερικεύσουν τους κανόνες της ορθής συμπεριφοράς. Η βία

βέβαια είναι επιτρεπτή μόνο σ' αυτή την περίπτωση και αφορούσε τον «ἄπειρον παιδείας ὄχλον», δηλαδή απαίδευτα, μη συνετά κοινωνικοποιημένα άτομα (παιδαγωγικός ρόλος του νόμου).

Η πρόταση της πειθούς υποδηλώνει ότι θα προηγηθεί σε κάθε περίπτωση η επιδίωξη της συναίνεσης των αρχομένων, γιατί -προφανώς- η πθική τους ανάπλαση και η πολιτική τους αναγέννηση θα αποβούν τελικά προς όφελός τους. Αν δεν αποδώσει η πειθώ, δεν αποκλείεται να ασκηθεί πίεση από το νόμο, με σκοπό οι αρχόμενοι -στο πλαίσιο της «συναρμογής»- να δραστηριοποιηθούν για να ωφελήσουν όσο μπορούν ο ένας τον άλλο και όλοι μαζί το σύνολο και να αντιληφθούν την αξία της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η προσφυγή στον εξαναγκασμό εξηγείται ψυχολογικά και ιστορικά, αν λάβουμε υπόψη τις τραυματικές εμπειρίες του Πλάτωνα (δημαγωγία, καθεστώς των Τριάκοντα, καταδίκη του Σωκράτη σε θάνατο).

Όταν η πραγμάτωση της ορθής Πολιτείας -θεμελιωμένης στα παράγωγα του «μεγίστου μαθήματος», στην αλήθεια, την αρετή και την ευταξία- κινδυνεύει να ματαιωθεί από ένα γενικευμένο, κατά την κρίση του Πλάτωνα, πθικοπολιτικό αμοραλισμό, τότε η προσφυγή στον εξαναγκασμό προβάλλει για το φιλόσοφο ως η έσχατη λύση για την ευόδωση του εγχειρήματος.

Στην ιδανική πολιτεία οι πολίτες στρέφουν τις ατομικές τους προσπάθειες στην ικανοποίηση των αναγκών όλων, δείχνοντας ότι πρέπει να έχουν συλλογική συνείδηση και να εναρμονίσουν τις προσωπικές τους επιδιώξεις με τους ευρύτερους κοινωνικούς σκοπούς. Η πόλη, άλλωστε, οικίζεται επειδή κανείς δεν είναι αυτάρκης, αλλά ενδεής πολλών. Έτσι, εκτελεί ο καθένας μια εργασία, αφού ο καταμερισμός εργασιών προσπορίζει οικονομικά οφέλη σ' όλους (μεταδιδόναί... ὠφελεῖν).

Ο Πλάτων μάλιστα δίνει μια δεοντολογική χροιά στην προσπάθεια που πρέπει να καταβάλει ο κάθε πολίτης, δηλαδή ο καταμερισμός των εργασιών πρέπει να γίνει σύμφωνα με τις ικανότητες και τα χαρίσματα του καθενός. Έτσι αναπτύσσεται η υπευθυνότητα, η αλληλοβοήθεια και η αλληλεγγύη. Παρατηρούμε, βέβαια, ότι υπερτονίζεται η βιοσυντηρητική ή μάλλον η οικονομική προοπτική και αποσιωπάται η βιοαμυντική προοπτική, που σημειώνεται σε άλλα έργα του Πλάτωνα, όπως ο «Πρωταγόρας» και οι «Νόμοι» (οικονομική σημασία/ ρόλος του νόμου).

Η οικειοπραγία (τά ἑαυτοῦ πράττειν), ως βασική αρχή της δικαιοσύνης, έχει τις ρίζες της, λέει ο Σωκράτης, στη φύση του ανθρώπου, που έχει την ιδιαιτερότητά της και

που τον ωθεί να ασχοληθεί με αυτό που του αρμόζει (433a). Δεν πρέπει να δούμε την οικειοπραγία μόνο ως ένα περιορισμό στη στενή επαγγελματική μας απασχόληση, αλλά πολύ περισσότερο ως ένα όριο, που φέρνει στο φως αυτό που μας είναι οικείο, και μας βοηθά να μη διασπώμαστε, να μην ασχολούμαστε με πολλά, να μην πολυπραγμονούμε αλλά να σώζουμε την ενότητά μας και να εναρμονιζόμαστε εντασσόμενοι στο σύνολο. (...) Στη σύλληψη της οικειοπραγίας κρύβεται η βαθύτερη αρχή του μέτρου. Η πολυπραγμοσύνη έτσι είναι μια αμετρία που ανατρέπει όχι μόνο την εσωτερική τάξη ενός όντος, αλλά και τις σχέσεις του προς τα άλλα.

Στη συνέχεια ο φιλόσοφος υπογραμμίζει ότι δε θα επιτρέπεται σε κανένα να ασχολείται με ό,τι ο ίδιος επιθυμεί. Κανείς δε θα δρα αυτόβουλα και ανεξέλεγκτα (ούχ' ἵνα... βούλεται... πόλεως). Ο νόμος έχει τη δύναμη να αξιοποιεί τους πολίτες και τις παραγωγικές δυνάμεις για την κοινή ευδαιμονία και να σφυρηλατεί την αγαστή συνεργασία και την κοινωνική συνοχή. Η πραγμάτωση αυτού του ιδεατού, υψηλού στόχου μπορεί να δικαιολογήσει και την οποιαδήποτε κατάχρηση εξουσίας από την πλευρά του νόμου. Μόνο έτσι οι πολίτες αντιλαμβάνονται την αξία της συλλογικής δράσης και έχουν συνείδηση του ρόλου τους, δηλαδή να επιτελέσουν συγκεκριμένες δραστηριότητες προκειμένου να είναι χρήσιμα και παραγωγικά μέλη του συνόλου (**πολιτικός, κοινωνικός και παιδαγωγικός ρόλος του νόμου**). Βέβαια, η εναρμόνιση των ψυχικών λειτουργιών υπό την καθοδήγηση του λογιστικού αναχαιτίζει τις αντικοινωνικές ροπές (φιλαυτία, πλεονεξία, εμπάθεια) και ενισχύει τα κοινωνικά συναισθήματα, που αναδεικνύουν τη χρησιμότητα και την αρετή.

Ο νόμος, λοιπόν, τιθασεύει τη βούληση και περιορίζει την ατομική επιθυμία. Θέτει όρια για να αποφεύγονται οι παρεκτροπές, να διασφαλίζεται η κοινωνική ευπραγία και να επιτυγχάνεται η εναρμόνιση της ατομικότητας με τη συλλογικότητα. [«ούχ' ἵνα... βούλεται...»: παιδαγωγικός ρόλος του νόμου – «ἀλλά... σύνδεσμον τῆς πόλεως»: κοινωνικοπολιτικός ρόλος του νόμου].

Υποχρέωση, λοιπόν, των θεμελιωτών της ιδανικής πολιτείας είναι να εξαναγκάζουν τους ανθρώπους του πνεύματος να αναλάβουν την επίβλεψη, φύλαξη και προστασία των υπολοίπων πολιτών. Έπειτα από αυτά η πόλη θα ευτυχήσει να έχει άρχοντες που δεν θα θεωρούν την άσκηση της αρχής ως μέσο για πλουτισμό και για εξυπηρέτηση των προσωπικών τους συμφερόντων, αλλά ως αναγκασμό απαραίτητο για την εξασφάλιση της κοινής για όλη την πόλη ευδαιμονίας.

Έτσι ο νόμος με την ισχύ και το κύρος του ανάγεται σε αδέκαστο και αδιάφθορο κυβερνήτη, στην ψυχή της πολιτείας, που πρέπει να κυβερνά ψυχρά, αμερόληπτα, αντικειμενικά, χωρίς συναισθηματισμούς. Ο νόμος αυτός είναι σκληρός, αδήριτος, άτεγκτος, αυταρχικός, παρεμβατικός. Δεσπόζει σε όλες τις λειτουργίες του κοινωνικού συνόλου, έχοντας καθολική εμβέλεια. Δεν γίνεται όργανο στα χέρια των δυνατών. Επίσης, διαμορφώνει το κοινωνικό ήθος. Έχει δηλαδή και παιδευτικό χαρακτήρα, αφού σφυρηλατεί προσωπικότητες που έχουν επίγνωση των υποχρεώσεών τους, καθώς και πνεύμα συλλογικότητας και αλληλεγγύης. Συντελεί έτσι στην ενότητα της πόλης και τη σταθερότητα των κοινωνικών δομών.

B3.

1. Δικαιοσύνη είναι η εντιμότητα στις συναλλαγές σύμφωνα με τον **Κέφαλο**.
2. Ο δεύτερος κύκλος εκπαίδευσης των φυλάκων δεν περιλαμβάνει **τον χορό**.
3. Το πρώτο ταξίδι του Πλάτωνα στις Συρακούσες είχε δραματικές εξελίξεις, γιατί **εκδιώχθηκε κακήν κακώς από το νησί**.
4. Οι φύλακες επίκουροι **επωμίζονται στρατιωτικά και διοικητικά καθήκοντα**.
5. Όταν ο κακούργος κηφίνας αναλάβει με τη βοήθεια του Δήμου την εξουσία, εγκαθιστά **την Τυραννίδα**.

B4.

α.

- **ἀφικέσθαι** → ανικανοποίητος
- **εἶπον** → ρήμα
- **ἰδεῖν** → ιδέα
- **μεταδιδόναι** → παράδοση

β.

- **ἀγαθόν** → Όλοι ομολογούν ότι είναι ένας αγαθός άνθρωπος με αγνές προθέσεις.
- **πόνων** → Ο πόνος που ένοιωθε στο χτυπημένο του πόδι δεν τον εμπόδισε τελικά να τερματίσει.
- **φαιλότεραι** → Είναι άνθρωπος φαύλος κι αυτό είναι έκδηλο, αφού εμπλέκεται συνεχώς σε μηχανορραφίες.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Η ρητορική είναι ανάλογη της διαλεκτικής · γιατί και οι δύο σχετίζονται με κάποια τέτοια (θέματα) τα οποία κατά κάποιο τρόπο είναι μέρος των γνώσεων όλων ανεξαιρέτως και (δεν είναι μέρος) καμιάς διακριτής επιστήμης · Γι' αυτό και όλοι κατά κάποιο τρόπο μετέχουν (ή ασκούν) και στις δύο · γιατί όλοι μέχρι κάποιο σημείο επιχειρούν / δοκιμάζουν και να ασκούν κριτική και να λογοδοτούν (ή να στηρίζουν με επιχειρήματα) και να απολογούνται και να κατηγορούν.

Από τους περισσότερους, λοιπόν, άλλοι κάνουν αυτά τυχαία, ενώ άλλοι (κάνουν αυτά) λόγω συνήθειας ως αποτέλεσμα άσκησης. Και επειδή είναι δυνατοί και οι δύο τρόποι, είναι φανερό ότι αυτά θα ήταν δυνατόν και με μέθοδο να κάνει/ εφαρμόσει κανείς · γιατί εξαιτίας όποιου επιτυγχάνουν άλλοι λόγω συνήθειας και άλλοι στην τύχη / αυθόρμητα, είναι δυνατόν να ερευνά κανείς την αιτία (της επιτυχίας) και όλοι θα συμφωνούσαν πλέον ότι το τέτοιου είδους είναι έργο μιας τέχνης.

Γ2.

α.

- άφωρισμένης → άφωρίσθη
- υπέχειν → υπόσχες
- πολλῶν → πλείσταις
- δρῶσιν → δρώντων

β.

- «Τά δέ τοιαῦτα ἤδη πᾶς ἂν ὁμολογήσαι/ ὁμολογήσειε τεχνῶν ἔργα εἶναι».

Γ3.

α.

- **τῆ διαλεκτικῆ** →
δοτική αντικειμενική στο «ἀντίστροφος»
- **ἐξετάζειν** →
τελικό απαρέμφατο ως αντικείμενο στο «ἐγχειροῦσιν»
- **θεωρεῖν** →
τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στο ἀπρόσωπο ρήμα «ἐνδέχεται»
- **ἔργον** →
κατηγορούμενο στο «τό τοιοῦτον» μέσω του συνδεδειμένου απαρεμφάτου «εἶναι».

β.

- Πρόκειται για δευτερεύουσα επιρρηματική αιτιολογική πρόταση που λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στην κύρια πρόταση της ημιπεριόδου.
- Εισάγεται με τον αιτιολογικό σύνδεσμο «ἐπεὶ» και εκφέρεται με οριστική γιατί δηλώνει το πραγματικό.

γ.

- **Τῶν μὲν πολλῶν** → γενική διαιρετική στα «οἱ μὲν», «οἱ δέ».
- **εἰκῆ** → επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου (δοτικοφανές επίρρημα) στο «δρῶσιν».
- **ταῦτα** → αντικείμενο στο ρήμα «δρῶσιν».
- **διὰ συνθήειαν** → εμπρόθετος προσδιορισμός της αιτίας, στο εννοούμενο ρήμα «δρῶσιν».

Επιμέλεια: Κολοκυθά Δήμητρα

Μαντουβάλου Ηλιόχαρη

Μανωλάκη Αγγελική